

PHÂN TÍCH VÀ CẢM NHẬN BÀI THƠ TỨC CẢNH PÁC BÓ CỦA HỒ CHÍ MINH

1. Dàn ý phân tích bài thơ Tức cảnh Pác Bó

a. Mở bài:

- Giới thiệu tác giả, tác phẩm: “Tức cảnh Pác Bó” là bài thơ nổi tiếng trong thời gian hoạt động cách mạng của chủ tịch Hồ Chí Minh.
- Khái quát nội dung tác phẩm: Bài thơ khắc họa lại cuộc sống sinh hoạt của Bác ở núi rừng Pác Bó và tinh thần lạc quan, phong thái ung dung, tự tại của người chiến sĩ cách mạng.

b. Thân bài:

- Luận điểm 1: Cuộc sống sinh hoạt và làm việc của Bác ở núi rừng Pác Bó:
  - + Phép đối chỉnh: sáng >< tối, ra >< vào thể hiện cuộc sống đều đặn, nhịp nhàng, ngày nào cũng như ngày nào của Bác...
  - + Thức ăn của Bác thì đơn sơ, giản dị: cháo ngô với rau măng. Đây đều là những thức ăn trong rừng, luôn có sẵn. Cụm từ “vẫn sẵn sàng” không chỉ muốn nói về sự sẵn có, tự nhiên của thức ăn, mà đó dường như còn là tâm thế luôn sẵn sàng đương đầu với thử thách, khó khăn của người chiến sĩ cách mạng.
  - + Điều kiện làm việc thiếu thốn: bàn làm việc của Bác là những tảng đá chông chênh. Trên chiếc bàn ấy, Bác đang làm những công việc vô cùng quan trọng, liên quan đến vận mệnh của cách mạng Việt Nam.
- Luận điểm 2: Phong thái ung dung, tinh thần lạc quan, sống hòa hợp với thiên nhiên của Bác:
  - + Dù cuộc sống vô cùng khó khăn, thiếu thốn về mọi thứ nhưng Bác vẫn luôn giữ tinh thần lạc quan, giọng điệu hóm hỉnh, vui đùa khi kể về cuộc sống của mình...
  - + Câu thơ cuối cùng như một lời thốt ra từ chính trái tim của Bác: “Cuộc đời cách mạng thật là sang”. Cái sang của Bác không phải là sang trọng về vật chất, mà cái sang ấy là cái sang khi được sống giữa thiên nhiên...
- Luận điểm 3: Nghệ thuật:
  - + Thể thơ tứ tuyệt ngắn gọn, hàm súc.
  - + Ngôn ngữ giản dị, chân thật, mộc mạc cùng giọng điệu vui đùa, hóm hỉnh thể hiện tinh thần lạc quan của Bác.
  - + Phép đối chỉnh mang lại hiệu quả nghệ thuật cao.

c. Kết bài:

- Khẳng định lại giá trị tác phẩm: Bài thơ “Tức cảnh Pác Bó” là một bài thơ giản dị, mộc mạc, thể hiện lối sống cao đẹp, phẩm chất cách mạng sáng ngời trong con người Bác.
- Liên hệ và đánh giá tác phẩm: Hồ Chí Minh không chỉ là vị lãnh tụ vĩ đại, anh hùng giải phóng dân tộc, danh nhân văn hóa thế giới mà còn là một nghệ sĩ tài năng, hội tụ được tinh hoa dân tộc, khí thế thời đại.

2. Bình giảng Tức cảnh Pác Bó của Hồ Chí Minh

Hồ Chí Minh là một nhà chính trị quân sự tài ba, một nhà thơ, nhà văn lớn của dân tộc Việt Nam ở thế kỉ XX. Bài thơ "Tức cảnh Pác Bó" được Bác sáng tác vào tháng 2 năm 1941, tại Pác Bó (Cao Bằng). Qua bài thơ, chúng ta thấy được tinh thần lạc quan, phong thái ung dung của Người trong cuộc sống cách mạng đầy gian khổ. Có thể nói, tác phẩm là một bức chân dung tự họa của người chiến sĩ cộng sản.

Bài thơ được viết trong hoàn cảnh sau ba mươi năm bôn ba hoạt động cách mạng ở nước ngoài, đến đầu năm 1941, Bác trở về nước, trực tiếp lãnh đạo cách mạng Việt Nam. Người đã sống và làm việc tại hang Pác Bó (Cao Bằng) trong một điều kiện sinh hoạt vô cùng khó khăn, thiếu thốn, gian khổ. Thế nhưng, khi phải đối diện với hoàn cảnh đó, Bác Hồ vẫn vui vẻ, lạc quan, tràn đầy tinh thần làm việc cách mạng hăng say bởi Bác đang được sống và làm việc ngay trên mảnh đất quê hương, đang trực tiếp dẫn dắt cả dân tộc ta tiến lên giành lấy ngọn cờ độc lập, hòa bình của đất nước.

Câu mở đầu bài thơ có giọng điệu phơi phới, thoải mái, đọc lên, ta có cảm tưởng Bác Hồ sống thật ung dung hoà hợp nhịp nhàng với điệu sông núi rừng:

"Sáng ra bờ suối, tối vào hang"

Câu thơ ngắt nhịp ở giữa, tạo thành hai vế sóng đôi toát lên cảm giác nhịp nhàng, nề nếp: sáng ra, tối vào... Câu thứ hai là một nét cười đùa, cho biết thức ăn của con người sống ở suối, hang ấy thật đầy đủ, đầy đủ tới dư thừa:

"Cháo bẹ rau măng vẫn sẵn sàng"

Câu thơ này, có thể hiểu là: dù chỉ có cháo bẹ, rau măng nhưng tinh thần cách mạng vẫn sẵn sàng. Cách hiểu ấy không sai về mặt ngữ pháp, nhưng e không thích hợp lắm với giọng đùa vui thoải mái của cả bài thơ. Có lẽ nên hiểu là: thức ăn (cháo bẹ, rau măng) thì lúc nào cũng có sẵn đó.

Câu thứ nhất nói về ở, câu thứ hai nói về ăn, câu thứ ba nói về làm việc, cả ba câu đều là thuật tả sinh hoạt vật chất, chỉ đến câu kết mới phát biểu cảm xúc, ý nghĩ.

Hai câu thơ đầu tả thực, câu thơ thứ ba vừa tả thực vừa trữ tình, ở trên chưa có bóng dáng con người thì đến đây, con người đã hiện ra sống động và có hành động rõ ràng:

"Bàn đá chông chênh dịch sử Đảng"

Nếu trong cụm từ vẫn sẵn sàng mới thấp thoáng một chút vui thì đằng sau tính từ chông chênh đã là một nụ cười hóm hỉnh, thâm thúy. Chông chênh vốn nghĩa là không vững, không có chỗ dựa chắc chắn. Chiếc bàn đá của Bác quả là chông chênh thật vì nó chỉ là một phiến đá. Đó là thứ bàn làm việc bất đắc dĩ. Nhưng hàm ý của từ chông chênh không nhằm nói tới đặc điểm của cái bàn đá cụ thể mà là ẩn dụ về tình thế muôn vàn khó khăn của cách mạng nước ta và cách mạng thế giới lúc bấy giờ. Năm ấy, phe phát xít đang thắng ở khắp các mặt trận. Vậy mà trong cái thế chông chênh đó, Bác Hồ vẫn bình tĩnh dịch sử Đảng (lịch sử Đảng cộng sản Liên Xô, viết bằng tiếng Nga) cho cán bộ ta nghiên cứu và học tập những kinh nghiệm phong phú, quý báu để vận dụng vào thực tiễn phong trào đấu tranh cách mạng của dân tộc.

Việc làm này của Bác có tác dụng đặt nền móng về mặt lí luận cho cách mạng Việt Nam. Đây là một điều hết sức cần thiết. Dem đối lập tính chất nghiêm túc, quan trọng của công việc với cái vẻ đơn sơ, chông chênh của bàn đá, mới nghe tưởng chừng có chút hài hước, đùa vui nhưng kì thực lại mang ý nghĩa cách mạng thật lớn lao.

Khép lại bài thơ, lời thơ thẳng thắn, nhẹ nhàng, chắt chứa một nụ cười lạc quan:

"Cuộc đời cách mạng thật là sang"

Chỉ cần nhắc tới hai tiếng "cách mạng" thôi là chúng ta đã cảm thấy sự hiểm nguy, vất vả và gian khó như thế nào. Vậy mà Bác lại cảm thấy việc làm đó "thật là sang". Phải chăng cái "sang" mà Bác nói tới ở đây là vì giờ đây Bác đang được sống với thiên nhiên núi rừng Pác Bó, nơi quê hương Việt Nam yêu dấu mà suốt cả cuộc đời Người muốn đấu tranh để bảo vệ nó, và cao hơn, cái "sang" của công việc làm cách mạng đó là ý nghĩa, mục đích tôn chỉ cao đẹp mà Bác làm là: cứu dân, cứu nước, đem lại hòa bình, hạnh phúc cho nhân dân. Bởi cả cuộc đời Bác đều dành trọn cho cách mạng vì nước, vì non.

Chính sự ra vào ung dung, tinh thần vẫn sẵn sàng, khí tiết, cốt cách vững vàng trong tình thế chông chênh đã làm nên cái sang, cái quý trong cuộc đời của con người một lòng một dạ phấn đấu hi sinh cho sự nghiệp cách mạng giải phóng dân tộc và nhân loại bị áp bức trên toàn thế giới.

Bài thơ tứ tuyệt ngắn gọn nhưng đã giúp chúng ta hiểu thêm về một quãng đời hoạt động của Bác Hồ. Vượt lên mọi khó khăn, gian khổ, Bác vẫn sống ung dung, thanh thản và tin tưởng tuyệt đối vào thắng lợi của sự nghiệp cách mạng. Bên cạnh đó, bài thơ còn là bài học thấm thía về thái độ sống và quan điểm sống đúng đắn, tích cực của một chiến sĩ cộng sản chân chính.

3. Cảm nhận về văn bản Tức cảnh Pác Bó

Bác Hồ về nước tháng 2/1941, sau 30 năm bôn ba khắp năm châu bốn biển để tìm đường cứu nước. Khi đó, tình hình thế giới và trong nước có những biến động vô cùng to lớn (đại thế chiến thứ hai, Pháp lại khủng bố cách mạng dã man, Nhật vào Đông Dương; ở châu Âu, Pháp đầu hàng phát xít Đức...), Bác đã triệu tập Hội nghị Trung ương Đảng lần thứ VIII, vạch đường lối cách mạng trong tình hình mới, quyết định thành lập Mặt trận Việt Minh (Việt Nam độc lập đồng minh) đoàn kết rộng rãi các tầng lớp nhân dân đánh Pháp đuổi Nhật, tranh thủ thời cơ giành độc lập cho Tổ quốc.

Bác sống ở hang Pác Bó (đúng tên là Cẩn Bó, nghĩa là đầu nguồn), trong điều kiện sinh hoạt hết sức gian khổ.

Chẳng vì thế mà bốn câu thơ trong bài Tức cảnh Pác Bó được viết với một tâm thế vui đùa hóm hỉnh, vui tươi. Ngoài việc nêu lên một hoàn cảnh sống vô cùng khó khăn khắc nghiệt đằng sau đó còn là cả một trạng hết sức thoải mái và lạc quan phơi phới.

"Sáng ra bờ suối, tối vào hang"

Câu thơ ngắt nhịp ở giữa tạo thành hai vế sóng đôi toát lên sự nhịp nhàng nề nếp theo một quy luật nhất định. Sáng ra bờ suối tối lại vào. Thể hiện một giờ giấc sinh hoạt rất đều đặn của Người.

"Cháo bẹ rau măng vẫn sẵn sàng"

Nếu câu thơ thứ nhất nói về quy luật sinh hoạt thì câu thơ thứ hai lại nói về bữa ăn của Bác. Chỉ có cháo bẹ và rau măng. Nếu hiểu theo nghĩa đơn giản thì thức ăn ở đây như cháo bẹ và rau măng lúc nào cũng sẵn sàng. Còn nếu muốn hiểu theo cách khác có thể hiểu là dù trong hoàn cảnh thiếu thốn về vật chất nhưng tinh thần cách mạng luôn luôn sẵn sàng. Tuy nhiên đối chiếu với nét vui đùa hóm hỉnh ở trên thì có lẽ cách hiểu thứ nhất có vẻ hợp lí hơn rất nhiều.

"Bàn đá chông chênh dịch sử Đảng"

Sau ba mươi năm hoạt động cách mạng quay về nước, Bác Hồ vẫn ngày ngày tiếp tục con đường tìm ánh sáng cho dân tộc. Trong cái lạnh của núi rừng, trong sự thiếu thốn của vật chất, trên một chiếc bàn đá không mấy chắc chắn, Người đang tỉ mỉ dịch lịch sử Đảng Cộng Sản Liên Xô làm tài liệu cho các chiến sĩ cách mạng học tập. Hai hình ảnh đối lập, một

bên là chiếc bàn đá “chông chênh” bấp bênh, không chắc chắn với một bên là công việc trọng đại mà Bác đang làm: mở đường cho tri thức cách mạng đến với những người chiến sĩ cách mạng. Điều này càng làm nổi bật lên sự thiếu thốn trong hoàn cảnh sống và làm việc của Bác đồng thời nổi bật được trọng trách to lớn mà Bác đang gồng gánh trên vai. Sau bao nhiêu những những khó khăn về vật chất, những điều quan trọng phải làm, Bác Hồ đã kết thúc bài thơ:

"Cuộc đời cách mạng thật là sang"

Chỉ một từ “sang” làm cho tư tưởng bài thơ vụt sáng. Phải chăng người đọc thắc mắc vì sao Bác gọi cuộc đời cách mạng gian khổ là “sang”. Cái sang ở đây không phải là cái sang về vật chất mà mà giàu có về rất nhiều điều khác. “Sang” là ở một cuộc sống hòa mình với thiên nhiên, tuy không xa hoa nhưng giản dị, hòa hợp với thiên nhiên khiến cho tâm hồn tươi tắn thanh thản. “Sang” ở đây là một tấm lòng hạnh phúc khi được hoạt động và làm việc vì nhân dân, vì đất nước, làm công việc có ý nghĩa cho cuộc đời. “Sang” ở đây là tuy thiếu về vật chất nhưng tinh thần thì luôn tràn trề đủ đầy một niềm lạc quan vào ngày giải phóng dân tộc đang dần tới.

Chẳng cần đến những vật chất xa hoa, đủ đầy tiện nghi, Bác chỉ cần có vậy cuộc sống giản dị mà đôi phần khắc khổ. Nhưng mọi việc đó đâu ngăn cản được một tinh thần thép, một ý chí kiên cường và tình yêu thương cho dân cho nước. Ba câu thơ đầu là hình ảnh nơi Pác Bó - nơi Bác đã sống để hoạt động cách mạng, với bao điều cực khổ nhưng đối với Người như vậy đã đủ đầy lắm rồi. Từ "sang" cuối bài thơ đã làm nổi bật ý nghĩa của toàn bài. Đó chính là một nhãn tự của bài thơ thất ngôn này. Không chỉ mang đến cho người đọc niềm tin niềm tự hào về tương lai phía trước mà còn cho thấy sự tích cực lạc quan của Người.

Thơ của Bác vừa giản dị song vô cùng hàm súc, vừa hoà hợp với thiên nhiên nhưng luôn gắn liền với nhiệm vụ cách mạng. Bài thơ "Tức cảnh Pác Bó" vừa mang màu sắc cổ điển lại vừa thể hiện tinh thần thời đại mang đầy ý chí, niềm tin và sự lạc quan của Người. Chính nó đã khiến chúng ta càng cảm phục hơn về Bác và hiểu rõ hơn vị Cha già của dân tộc.

4. Em hãy phân tích bài thơ Tức cảnh Pác Bó

Tinh thần lạc quan, ung dung tự tại trong mọi hoàn cảnh sống là nét đặc điểm nổi bật trong tính cách của Chủ tịch Hồ Chí Minh. Tinh thần đó đã trở thành một vũ khí để chiến đấu và chiến thắng mọi gian khó và kẻ thù. Thơ tức là người, thơ Bác thể hiện rõ phẩm chất cách mạng cao quý của người chiến sĩ cộng sản kiên trung. Bài thơ "Tức cảnh Pác Bó" được sáng tác tháng 2 năm 1941 ở núi rừng Pác Bó là một trong rất nhiều bài thơ mang đậm phong cách ấy của Bác.

Thời gian này Bác về nước, trực tiếp lãnh đạo phong trào cách mạng Việt Nam. Trong điều kiện sống rất kham khổ: "Cháo bẹ rau măng", làm việc thiếu thốn "bàn đá chông chênh", bài thơ tràn ngập niềm vui và dí dỏm của một con người biết vượt lên hoàn cảnh để hướng tới một mục tiêu cao cả, đó là sự nghiệp giải phóng dân tộc.

Sau gần ba mươi năm hoạt động cách mạng ở nước ngoài, tháng 2 năm 1941, Bác trở về Tổ quốc trực tiếp lãnh đạo phong trào giải phóng dân tộc. Khi đó Bác đã sống và làm việc trong hoàn cảnh vô cùng gian khổ: trong hang Pác Bó - một hang núi nhỏ thuộc huyện Hà Giang, tỉnh Cao Bằng. Vậy mà đối với Bác đó dường như chẳng hề chi, vẫn phong thái ung dung, ẩn sâu bên trong đó là một ý chí và lòng yêu nước mãnh liệt:

"Sáng ra bờ suối, tối vào hang"

Câu thơ mang âm hưởng nhịp nhàng mà hài hoà, nề nếp. Giống như một thói quen thường ngày của Bác vậy, phong cách sống và làm việc của Bác được diễn ra chỉ với 1 câu thơ: cứ như thường lệ, vào mỗi buổi sáng Bác lại ra bờ suối làm việc cùng với tiếng suối róc rách

chảy, với phiến đá gần đó, Người giao hoà tâm hồn mình với thiên nhiên, không giống như những vị hiền triết ngày xưa mà Người luôn tập trung suy nghĩ lo cho dân cho nước. Và đến tối là quãng thời gian mà người được nghỉ ngơi. Mọi thứ đều rất dung dị bình yên không có chuyện gì vậy, nhưng đâu ai biết rằng tiết trời miền núi, rét mướt như vậy mà Bác phải làm việc trong cái hang nhỏ ẩm ướt vậy mà Bác đâu có quan tâm đến chúng. Câu thơ đầu thể hiện thái độ hào hứng, hòa mình cùng khung cảnh thiên nhiên đất trời.

Với trật tự này, cảnh như vận động, không đứng yên, theo quy luật tuần hoàn của thời gian. Vì vậy, ta không lấy làm lạ khi bắt gặp thái độ "vẫn sẵn sàng" của Bác ở câu thơ kế tiếp:

"Cháo bẹ rau măng vẫn sẵn sàng"

Thơ nói về một khí phách, một thái độ, một nhân sinh quan mà lời thơ vẫn dung dị như lời nói hàng ngày. Đặc điểm của thơ tứ tuyệt là câu, chữ hết sức tiết kiệm và một bài thơ hay đã bật lên được "chữ thần". Cụm từ "vẫn sẵn sàng" là điểm sáng của bài thơ.

Câu thơ làm ta liên tưởng đến triết lí sống của người quân tử ngày xưa, "quân tử ăn chẳng cần no". Bác sẵn sàng chấp nhận cuộc sống vật chất kham khổ với thái độ vui đùa, cười cợt. Bác coi thường cái gian khổ thậm chí cả những khi thân xác bị đọa đày đau xót, người chiến sĩ cách mạng ấy vẫn đùa cợt, dí dỏm. Những bài thơ "Pha trò", "Ghê", "Dây trời"... trong "Nhật kí trong tù" là thái độ ung dung tự tại trước những hoàn cảnh khắc nghiệt với lời thơ hóm hỉnh bất ngờ.

Câu thơ thứ nhất và câu thơ thứ hai nói về cuộc sống sinh hoạt hàng ngày của Người chiến sĩ cách mạng để rồi đến câu thơ thứ ba, Bác viết về những công việc trong công cuộc hoạt động cách mạng của mình:

"Bàn đá chông chênh dịch sử Đảng"

Từ láy "chông chênh" gợi tự thể không vững chãi, không bằng phẳng, không ổn định. Bàn đá chông chênh hay cũng chính là hình ảnh tượng trưng cho cuộc cách mạng của nhân dân ta thời kì đầu rất khó khăn, gian khổ. Đồng thời đó cũng là một hình ảnh có thực về hòn đá được Người chọn làm nơi làm việc bên con suối trong vạt được Bác đặt tên là suối Lê-nin. Có thể thấy cuộc sống sinh hoạt đã đạm bạc, nghèo khó, cuộc sống làm việc lại càng thiếu thốn hơn. Bác Hồ hiện lên vừa như một người khách lâm tuyền, vừa là một chiến sĩ cách mạng vĩ đại.

Bài thơ kết lại với câu thơ nêu cảm nghĩ của Bác về cuộc đời Cách mạng:

"Cuộc đời cách mạng thật là sang"

Câu thơ được viết bằng kiểu câu cảm thán dùng để khẳng định: cuộc đời cách mạng sang. "Sang" là sự giàu có, là tinh thần của một tâm hồn luôn tìm thấy sự thư thái giữa thiên nhiên. "Sang" cũng còn là sự sang trọng, giàu có của một con người luôn tự thấy mình sống có ích cho cách mạng, cho nhân dân.

Ngôn ngữ thơ bình dị mà ý thơ thì lớn lao. Nếu điểm sáng của hai câu thơ đầu là thái độ "vẫn sẵn sàng" thì sức nặng của bài thơ được dồn vào câu kết, đặc biệt với cụm từ "thật là sang!". Đây cũng là một cách nói vui, nói quá lên, chất hài hước đó ta thường gặp trong thơ và trong cuộc sống đời thường của Bác. Chất hài hước này làm cho bài thơ gợi lên niềm lạc quan cách mạng sáng ngời.

Bài thơ "Tức cảnh Pác Bó" là một bài thơ giản dị mà sâu sắc. Bài thơ thể hiện một đạo lí sống cao đẹp nhưng lời thơ tự nhiên, không một chút vẽ vờ hoa mỹ. Giọng điệu thơ rất gần với cách nói hàng ngày, ta có cảm giác Bác không cố ý làm bài thơ nhưng nó cứ đọng lại mãi trong tâm trí ta, sức sống lâu bền của bài thơ chính là chỗ đó.